

ГЛАДКИЙ Михайло Анатолійович,
аспірант кафедри менеджменту організацій
Дніпропетровського державного
аграрно-економічного університету

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Досліджуються шляхи вдосконалення механізмів регулювання державних послуг у сфері реформування освіти регіону. Висвітлюються результати досліджень процесів реформування державних послуг у сфері освіти в Україні, нормативні документи та результати зростання показників навчальних закладів держав, вдосконалення навчального процесу та труднощі, з якими зіткнулися українські навчальні заклади.

Ключові слова: система вищої освіти, реформа освіти, навчальні заклади.

Hladkyi M. A. Improvement of mechanisms of public administration in the field of higher education

The results of the researches of processes of public services reforming in the field of education in Ukraine, normative documents and results of growth of the indicators of educational institutions of the states, improvement of the educational process and difficulties faced by Ukrainian educational institutions are explained.

Key words: higher education system, education reform, educational institutions.

Постановка проблеми. Перехід країни до ринкової економіки зумовлює необхідність реформування державних послуг у сфері освіти, яке повною мірою сприяло б формуванню самостійного мислення особистості, посиленню індивідуального підходу до розвитку творчих здібностей, докорінному поліпшенню

професійної підготовки спеціалістів, здатних працювати в нових умовах. На початку XXI ст. під час актуалізації в Україні державотворення дослідників у галузях економіки, соціології, педагогіки цікавила тема державного управління, удосконалення й обґрунтування потреби і впливу державного управління на освіту, оскільки кожний історичний етап еволюції державного управління характеризується своєю специфікою, особливістю розвитку залежно від формування певної державності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні політичні та соціально-економічні перетворення в українській державі ставлять нові завдання перед освітньою системою країни, теоретико-методологічного обґрунтування потребує вдосконалення державного управління системою державних послуг у сфері освіти. Необхідність осмислення компонентів, ключових характеристик, умов реалізації державних механізмів управління в українській освітній системі, а особливо управління розвитком освіти, пояснюється комплексом важливих факторів. В Україні розробка концепції реформування державних послуг у сфері освіти входить до кола наукових інтересів таких визнаних вітчизняних фахівців, як В. Андрущенко, О. Дацій, В. Луговий, А. Кобець, М. Корецький, В. Кремень, С. Ніколаєнко, В. Сиченко, М. Степко та ін.

Мета статті – розглянути шляхи вдосконалення механізмів державного управління у сфері реформування державних послуг в освітній галузі.

Виклад основного матеріалу. Проведення реформ в освітянській галузі на сучасному етапі розвитку українського суспільства гальмується через недосконалість механізму реформування системи освіти. Останні кризові роки надали цій проблемі ще більшої гостроти. Новий механізм управління освітою вимагає розвитку автономії навчальних закладів, яка повинна здійснюватись на основі внутрішнього академічного контролю, зовнішнього контролю, послаблення регламентації всіх видів діяльності освітніх установ за умови виконання ними вимог державних освітніх стандартів.

Усі структурні перетворення у вищій освіті повинні відбуватися в процесі інтеграції до європейського та світового освітнього простору. Як свідчить практика багатьох європейських країн, однією з умов підвищення якості вищої освіти є посилення відповідальності вищих навчальних закладів за результати діяльності

шляхом розширення демократичних засад їх функціонування та поглиблення університетської автономії. Водночас очевидним є й те, що ширша автономія вищих навчальних закладів неминуче призведе до більшої залежності їх від громадського контролю, а отже, і громадської підтримки.

Сьогодні автономія університетів в Україні та їх академічні свободи регламентуються Законом України «Про вищу освіту», який прийнятий у новій редакції 2014 р. та визначає межі автономії і самоврядування університетів у різних напрямках їх діяльності. Розвиток вищої освіти має спрямовуватися на забезпечення потреб як держави, так і регіонів, сприяти підвищенню рівня економічної активності громадян.

Одна з головних ідей нового закону полягає в децентралізації влади у сфері освіти і скорочення втручання Міністерства освіти і науки України у діяльність вищих навчальних закладів, що позитивно сприймається науково-педагогічною громадськістю. У новому законі чітко прописані процедура обрання ректора вищого навчального закладу, строки проведення конкурсу. У діючому законі цього не було, і це давало право Міністерству освіти і науки України затягувати процес, проводити конкурс не прозоро. За старим законом, на посаду ректора МОН України призначало того кандидата, який на голосуванні у вищому навчальному закладі набрав більше 30 % голосів, і це теж було можливістю для маніпуляцій. За новим законом, міністерство зобов'язане затвердити людину, яка набрала понад 50 % голосів. Тепер рішення МОН України не може суперечити рішенням колективу.

У законі є моменти, які потребують доопрацювання. Наприклад, питання щодо фінансової діяльності вищих навчальних закладів. Вона повинна бути прозорою. Іншими словами, доцільно зобов'язати університети публікувати свою бухгалтерську звітність у себе на сайті, як це робить МОН України. Прозорість має бути і в кадровому питанні. Оголошення про вакансії повинні публікуватись у відкритому доступі, в ідеалі – і англійською мовою. Слід забезпечити створення конкуренції серед викладачів і студентів, і вищі навчальні заклади від цього виграють. Крім того, необхідно значно зменшити навантаження викладачів і прописати нові граничні річні норми (у новому законі цього немає, у старому – 720 – 900 годин на рік). Через величезне навантаження викладачі не встигають оновлювати навчальні плани, не кажучи вже про те, щоб займатися наукою.

Сьогодні необхідне подальше вдосконалення системи універсального доступу до вищої освіти. Мережа вищих навчальних закладів повинна бути трансформована на загальнодержавному і регіональному рівнях таким чином, щоб іти назустріч усім, хто бажає здобути вищу освіту, маючи для цього відповідні можливості та якісні показники. У цьому контексті державно-громадське управління вищою освітою має бути спрямоване на подальшу демократизацію діяльності державних органів управління освітою та розвиток самоврядних асоціацій вищих навчальних закладів [2].

У сучасних умовах розвиток освіти перестає бути виключною справою держави, а стає полем багатоаспектної партнерської взаємодії центральних і регіональних державних органів з органами місцевого самоуправління, студентами та їх сім'ями, державними й недержавними освітніми закладами, педагогами, потенційними роботодавцями, громадськими об'єднаннями. Демократизація управління освітою реалізується перш за все в залученні до цього процесу різних соціальних груп населення (викладачів, студентів, представників бізнесу та ін.).

Результатом модернізації управління вищою освітою має стати розробка й упровадження відкритої моделі, побудованої на принципах поєднання централізації та децентралізації, активного залучення всіх зацікавлених сторін до управління освітою, поєднання внутрішньої самооцінки вищих навчальних закладів і зовнішньої оцінки їх діяльності незалежними організаціями та експертами. Звідси виникає необхідність формування державно-громадських органів управління системою вищої освіти на рівні вищих навчальних закладів, здатних формувати пропозиції щодо подальшої стратегії реформування та вдосконалення системи вищої освіти, ведення незалежної експертизи діяльності системи, визначення соціального замовлення вищої освіти, здійснення контролю за діяльністю державного апарату.

Глобалізаційні процеси поставили також на порядок денний питання про нову філософію освіти, засновану на збереженні національної самоідентичності в оптимальному поєднанні з інтеграцією у світовий освітянський простір. У цьому контексті, безперечно, головна роль відводиться університетам як генераторам різноманітних моделей розвитку вищої освіти, осередкам регіонального і транснаціонального співробітництва; розробникам новітнього змісту освіти, нових технологій навчання, прогресивних управлінських рішень.

Особливо це стосується національних університетів, де насамперед повинні створюватися центри з вивчення питань розвитку вищої освіти, порівняльного аналізу сучасних систем вищої освіти, розробки питань автономії, взаємодії суб'єктів державного і недержавного секторів вищої освіти. Відомо, що для України курс на євроінтеграцію – це наш першочерговий пріоритет. Звідси виникає ще одне завдання університетів – знаходити оптимальний баланс між глобальними факторами і місцевою складовою освітніх і культурних цінностей, розробляти принципи академічної свободи, автономії.

Потрібні нові підходи і формули фінансування вищої освіти, які базуються на новаторських принципах, консолідованій участі різних джерел фінансування – від громадських (державний і місцевий бюджет), приватних, комерційних (банківські позики) до міжнародних організацій і фондів. Глобальною залишається проблема захисту національного ринку освітніх послуг. Одним із ключових питань є забезпечення якості вищої освіти та державних стандартів вищої освіти [5].

Підвищення рівня відповідності вищої освіти вимогам сучасності, а також реалізація освітянської політики в галузі якості професійної підготовки можливі тільки з урахуванням функції сучасної школи як соціального інституту. Його функція виявляється в оновленні соціальних цінностей і норм за рахунок відпрацювання нових та переймання прогресивних цінностей зі світового освітнього досвіду, адекватних соціально-історичним умовам України [4].

Перехід до компетентнісного підходу в розробці державних освітніх стандартів вищої освіти є своєчасним і необхідним, тому що інтегральна оцінка якості підготовки випускника може бути найбільш повною тільки за умови визначення його компетентності в обраній сфері професійної діяльності. Таким чином, з метою подальшого розвитку вищої освіти України необхідно внести зміни до Закону України «Про вищу освіту» та розробити ряд нормативних актів і положень щодо його реалізації, а також здійснити заходи щодо оновлення стандартів вищої освіти, методичного забезпечення та форм організації навчального процесу. Адже модернізація завжди починається із прийняття нової законодавчої бази, яка має тенденцію змінюватися не рідше ніж один раз на два роки, а то й щорічно. Нова модель управління освітою є відкритою і демократичною. У ній органічно поєднуються засоби державного впливу з громадським управлінням. Відкритість

системи передбачає розширення управлінських можливостей громадської думки, меншу залежність управління від впливу конкретних посадових осіб. Вона змінює навантаження, функції, структуру і стиль центрального й регіонального управління якістю освіти: контроль і безпосереднє втручання у навчальний процес мають поступитися місцем гнучкості, дієвості рішень, науково-методичним, прогностичним, експертним, інформаційним та іншим функціям. На основі найхарактерніших ознак державного управління визначено ті механізми, що належать до класу інноваційних. Доведено, що цим ознакам відповідають стандарти вищої освіти, які є інноваційними механізмами державного управління. У Законі України «Про вищу освіту» встановлено, що стандарт вищої освіти – це сукупність норм, які визначають зміст вищої освіти, зміст навчання, засоби діагностики якості вищої освіти та нормативний термін навчання [1].

Стандартизацію у сфері державно-управлінської освіти слід розуміти як процес вироблення і впровадження в життя освітніх стандартів, які забезпечують набуття студентами професійної компетентності. Інноваційний розвиток вищої школи спрямований на зміну принципів і механізмів державного управління нею. Оптимізація управління передбачає скорочення рівнів управління, його децентралізацію, розширення соціальної бази, підвищення дисципліни суб'єктів управлінських відносин. Для формування державно-суспільного управління потрібне дотримання не тільки взаємного інтересу суб'єктів, а й взаємних зобов'язань, відповідальності. Механізми державного управління стійким розвитком в освітній системі являють собою динамічну структуру гнучкої взаємодії соціальних суб'єктів, характер якої складається й визначається соціальною поведінкою цих суб'єктів. Механізми державного управління виконують регулювальну й мобілізаційну функції, що виявляється в активізації суб'єктів управління та зміні їх цільових і ціннісних настанов у процесі проектування змін в освіті, забезпечує зв'язок і взаємозумовленість управлінських рішень [3].

Комплексний аналіз системних, структурних і змістовних інновацій у системі вітчизняної вищої освіти дав змогу переосмислити з позицій сьогодення історичний досвід розвитку вищої школи в Україні, узагальнити результати моніторингу змін, які відбувались у ній у період розбудови й самоствердження української державності.

Висновки. Таким чином, реформування й оновлення вищої школи України необхідно здійснювати з урахуванням життєвих циклів нововведень, специфіки часу. Для вищої школи України актуальним є виклик глобалізації, у тому числі й у вигляді нових ідей і технологій. У результаті фактором ризику стають нездатність управляти потоком запозичених інновацій, заміна курсу євроінтеграції в освіті практиками імітації.

Система освіти в Україні є основою інтелектуального, культурного, духовного, соціального та економічного розвитку суспільства. Вона здобувається людиною в результаті послідовного, системного, цілеспрямованого засвоєння знань, забезпечуючи всебічний розвиток людини як особистості. Вища освіта будувалася й реформувалася переважно під завдання державного будівництва й сприймалася як структурний елемент державного устрою. З огляду на це вона потребує якісної перебудови та адаптації до загальноєвропейських стандартів, що неможливо без відповідного сприяння з боку держави й вирішення ряду суттєвих проблем, серед яких: необізнаність суспільства щодо сутності освітньо-кваліфікаційних рівнів; невисокий рівень готовності вітчизняних вищих навчальних закладів до жорстокої конкурентної боротьби на ринку освітніх послуг, слабе матеріально-технічне забезпечення навчального процесу. Необхідно вдосконалити механізми та процедури підготовки фахівців (науково-педагогічних працівників і науковців) вищої кваліфікації, що потребує децентралізації управління з передачею частини державних повноважень університетам. Ці процеси можуть мати як позитивний, так і негативний характер, але усвідомлення таких наслідків і їх прогнозування – одне з головних завдань державного управління.

Список використаних джерел

1. **Андрущенко В. П.** Теоретико-методологічні засади модернізації вищої освіти в Україні на рубежі століть / В. П. Андрущенко // Вища освіта України. – 2009. – № 2. – С. 5 – 13.
2. **Крисюк С.** Державно-громадське управління освітою / С. Крисюк // Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні : матеріали наук.-практ. конф. / [за ред. В. І. Лугового, В. М. Князева]. – К. : Вид-во УАДУ, 2004. – Т. 3. – С. 350 – 353.

3. **Модернізація** вищої освіти України і Болонський процес : матеріали до першої лекції / уклад. М. Ф. Степко [та ін.]. – К. : Видавн. центр МОН України, 2004. – 24 с.

4. **Сікорський П.** Якість вищої освіти – основна вимога Болонського процесу / П. Сікорський // Освіта. – 2004. – № 19. – С. 3.

5. **Сиченко В. В.** Механізми регулювання системи освіти: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія / В. В. Сиченко. – 2010 – С. 168 – 283.

List of references

1. **Andrushchenko V. P.** Teoretyko-metodolohichni zasady modernizatsii vyshchoi osvity v Ukraini na rubezhi stolit / V. P. Andrushchenko // Vyshcha osvita Ukrainy. – 2009. – № 2. – S. 5 – 13.

2. **Krysiuk S.** Derzhavno-hromadske upravlinnia osvitoiu / S. Krysiuk // Suspilni reformy ta stanovlennia hromadianskoho suspilstva v Ukraini : materialy nauk.-prakt. konf. / [za red. V. I. Luhovoho, V. M. Kniazieva]. – K. : Vyd-vo UADU, 2004. – Т. 3. – S. 350 – 353.

3. **Modernizatsiia** vyshchoi osvity Ukrainy i Bolonskyi protses : materialy do pershoi lektsii / uklad. М. F. Stepko [ta in.]. – K. : Vydavn. tsentr MON Ukrainy, 2004. – 24 s.

4. **Sikorskyi P.** Yakist vyshchoi osvity – osnovna vymoha Bolonskoho protsesu / P. Sikorskyi // Osvita. – 2004. – № 19. – S. 3.

5. **Sychenko V. V.** Mekhanizmy rehuliuвання systemy osvity: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku : monohrafiia / V. V. Sychenko. – 2010 – S. 168 – 283.